

Література:

1. Канова Л. П., Рідей Н. М. Педагогічні умови професійної іншомовної підготовки офіцерів Збройних Сил України (Розділ 14). *Методологія неперервної освіти та наукового дослідження: колективна монографія* / за заг. ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік. Київ : ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 173–180.

2. Abdurazakova S. V. Bridging Language and Strategy: The Significance of Communicative Competence in ESP Training for Military Cadets. *Journal of Universal Science Research*. 2025. Vol. 3, No. 4. P. 411–416.

3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited. 2nd edition. Bristol ; Blue Ridge Summit: Multilingual Matters, 2020. 200 p.

4. Suslov V. Pedagogical conditions for the formation of future officers' international communication readiness *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. Вип. 1 (150). С. 50–57.

5. STANAG 6001: Language Proficiency Levels. 5th ed. Brussels : NATO Standardization Office, 2021.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-76>

THE PATHWAY TO AN INCLUSIVE SOCIETY IN THE NOVEL «THE FLIGHT FROM THE ENCHANTER» (1956) BY IRIS MURDOCH

ШЛЯХ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА У РОМАНІ «ВТЕЧА ВІД ЧАРІВНИКА» («THE FLIGHT FROM THE ENCHANTER») (1956) АЙРІС МЕРДОК

Mironova N. M.
Postgraduate Student at the Department
of Slavic Philology,
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Міронова Н. М.
аспірант кафедри слов'янської
філології,
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна

У сучасному світі рефлексія буття індивіда спрямована на шлях справедливості, де періодично стикається із певними перешкодами у вигляді спроб його знецінення.

Відомо, що античність є колискою західної філософії, і навряд чи можна стверджувати, що таке явище, як соціальна ексклюзія, оминуло її, якщо пригадати розподіл на багатих і бідних, господарів та рабів і т. д.

Вже Арістотель у своїй «Політиці» писав, що аристократична верхівка має «більше піклуватися про бідних і призначати їх на посади, що дають прибуток» («it is necessary to take much care of the poor, and to allot to them the offices of profit») [1, с. 429].

Брати Люшевіц пишуться посадами інженерів лондонської фабрики. Вони емігрували за спеціальною програмою для людей, які народилися за певною лінією і мають післявоєнні економічні складнощі. Якщо розглядати ситуацію прискіпливо, то з'ясується, що їхнє місце народження не входить до зазначеної території, тож вони знаходяться в Англії нелегально, але нікого це не обходить під час економічного буму.

Цю лінію було проведено на карті майже навмання, що відповідає філософському термінові «контингентність» («contingency»). Це такі твердження, сутності або події, які не є необхідними з погляду логіки.

Через героя, що поведився нестримано і розкався, авторка транслює наступну думку: задля відсутності випадковостей у взаємодії індивідів потрібно послуговуватися терпінням, яке має бути необхідністю, а не просто входить до складу чеснот.

Переосмислюючи міграційні тенденції, що пов'язані з адаптацією переміщених осіб, варто зазначити, що, за сюжетом, сторона, яка приймає, не дискримінує братів – про них піклуються й цінують їх.

«Рідна мова є своєрідною другою шкірою» («Mother tongue be a sort of second skin») [2, с. 89], тож брати розмовляють англійською лише на людях, а в родинному спілкуванні (живуть зі старою матір'ю) прагнуть зберігати самотність.

Таке переплетення культур утворює ту «живу і міцну сітку» («a living and durable network») [3, с. 12], про яку пише Ж. Дерріда у своїй праці, що присвячена космополітизму.

Британське суспільство виявляє толерантність до Інших, та самі Інші можуть створювати певні проблеми. Ян і Стефан є стигматизованими індивідами не через свою Іншість (Othering), а через свої психологічні установки та поведінкові звички, які автор книги «Стигма» Е. Гоффман виокремлює серед кількох типів стигматизації.

Брати, які були колись усміхненими та ввічливими, через певний проміжок часу починають поводитися зухвало. Тож варто зважати на те, що «гостинність має бути умовною» («hospitality has to be conditional») [3, с. x], і пошук «балансу між цими імперативами» («negotiating between these two imperatives») [3, с. x], тобто, між умовною

й безумовною гостинністю (про другу писав ще І. Кант у XVIII ст.), за Ж. Дерріда, характеризується підвищеною складністю.

«Люди утворюють єдиний континуум» («les individus forment un continuum unique») [4, с. 150], і в цьому суцільному середовищі будь-які відхилення є пірвою, що починає розкриватися.

У Пітера Саварда обмежені можливості здоров'я. Міша Фокс, той самий чарівник, поводить з ним, як зі знаменитістю, представляючи своїм знайомим, але складно визначити щирість таких поривів через те, що Пітер як історик дістає йому унікальні архівні світлини, де зображені місця Мішиного дитинства.

Образ цього дослідника, що хворий на туберкульоз, може бути алюзивною відсилкою до «нобелівського» роману Е. Канетті (саме йому Мердок присвятила свій другий художній твір), де вчений на ім'я Петер мав багато книжок, які були розкладені всюди. (У сюжеті також, як і там, задіяна помічниця.)

«Будучи позбавленою корисного зворотнього зв'язку у вигляді щоденного спілкування з іншими людьми, людина в самоізоляції може стати підозрілою, пригніченою, ворожою, тривожною, розгубленою» («Privé de l'information salutaire que pourraient lui renvoyer les rapports sociaux quotidiens, l'isolé volontaire risque de s'enfoncer dans soupçons, la dépression, l'agressivité») [4, с. 24].

Пітера оминули ці негаразди, та, не дивлячись на благополучну соціалізацію (до нього ходять, окрім Міші, й інші знайомі), нескладно зрозуміти, що Савард існує у стані хронічного стресу, який виявляє себе гучним і частим сміхом, а також кропіткою роботою, на яку він наважився – декодування старовинного напису на камені, що забирає в нього весь час і може виявитися марною працею.

Дійсно, за І. Гоффманом, людина, яка зазнає дискомфорту, виявляє його, окрім неприродного сміху, такими ознаками, як «відсторонений погляд, штучна легковажність тону, нав'язлива балакучість, недоладна піднесеність» («le regard ailleurs, le ton faussement léger, la volubilité, la solennité maladroite») [4, с. 31] і т. д.

«Якою чудовою людиною є доктор Савард ... майже святою» («What a nice man Dr Saward is ... really almost a saint») [5, с. 96], – говорить Хантер Кіп, та в душі бажає, щоб його сестра вийшла заміж за Фокса. Роза Кіп пропонує Пітеру одружитися з нею, зрозумівши, що давні стосунки із Фоксом неможливо відновити, але той відмовляється, наголошуючи на тому, що це не справжнє бажання жінки – якийсь дух навіює їй його.

Роза і Хантер успадкували журнал суфражисток – борчинь за права жінок початку XX ст., але самі зазнають утиснень: одна із акціонерок

забороняє молодому чоловікові редагувати журнал і наполягає, щоб виданням займалася саме жінка, тобто, його сестра.

У другій половині ХХ ст. результати боротьби вже наявні, і у офісі SELIB неофіційно панують жінки – помічниці чоловіків, які є справжніми керівниками. Організація, що покликана допомагати переміщеним особам, стає платформою для відкритого конфлікту особистостей.

Гендерна проблематика з'являється також під час переходу зі звичайної школи до «школи життя» («School of Life»), який здійснює вісімнадцятирічна донька дипломата Аннетт Кокейн.

Бути девіантом означає «мати свободу відхилитися від норми» («peut s'accompagner de la liberté de dévier») [4, с. 163], і дівчинка-космополітка пересувається вулицями Лондона стрибаючи, бігаючи і розмахуючи руками, а сходами здійсмається «рачки, мов собака» («on all fours like a dog») [5, с. 12].

Вона полишає дорогий жіночий коледж, підвівшись посеред заняття, бо їй нудно, а також – шкода Мінотавра в лабіринті, про якого розповідає викладачка. Аннетт асоціює себе із ним і слова «Partite, bestia!» («Йди геть, чудовисько!») [5, с. 7] сприймає як вказівку.

Перш ніж вийти з Рінгенхоллу назавжди, вона розхитується на величезній люстрі, що може символізувати намір дзвонити у дзвони задля привернення уваги до елітного навчального закладу, «де дівчата потрапляють у своєрідний лабіринт, виходом з якого є лише 'вихід у світ' з метою вдалого заміжжя» [6, с. 141].

«З якого дива ви вирішили, що у школі можна чомусь важливого навчитися?» («What makes you imagine that anything of importance can be taught in a school?») [5, с. 12] – чується директорка, що помітила Аннетт (дівчині довелося сказати, що тікає, бо нічому не навчилася). Вона бідкається, що міс Кокейн так і не опанувала англійський етикет, і її стиль прийому гостей залишився континентальним.

За Д. Рісманом, космополітам складно відчувати себе як вдома за кордоном, якщо вони не інтроверти. Юна Кокейн не є «людиною, яка орієнтована на внутрішній світ» («the inner-directed person») [7, с. 41]; вона має іншу вдачу, тож «почувається як вдома скрізь і ніде одночасно» («at home everywhere and nowhere») [7, с. 41].

Її внутрішні цінності письменниця змальовує за допомогою метафори ювелірних камінців у шкіряному мішечку. Їх купували для неї у різних країнах заможні друзі родини, тож цей «космополітичний пакунок» дорівнює їй самій – людині, яка об'їхала всю земну кулю, та лишилася інфантильною при цьому (умовивід вкладено авторкою у уста персонажа на ім'я Джон Рейнборо).

Ці коштовності Аннетт намагається втопити у Темзі «замість себе», але Ян Люшевіц не дає їй цього зробити, відбираючи в неї скарби

(лише кілька самоцвітів потрапило в річку), чому передував його ритуальний танець в її кімнаті, коли каміння стрибало від вібрації й розсипалося.

Після невдалої спроби символічного самогубства засмучена Кокейн наважується на справжнє, але й тут їй не вдається досягти результату, бо велика кількість пігулок виявляється не отруйною.

А от доля модистки Ніни показує, що проблеми свободи, пересування та інформованості жінок були масштабнішими. Якби хоч хтось поговорив з нею – вона б дізналася, що нічого особливого не відбулося: знайомий депутат Фокса підняв питання нелегалів у парламенті через те, що Стефан Люшевіц нахабно переслідував родину Кіп, і Роза поскаржилася Міші.

Саме в той день вона, думаючи про своє, не приділила уваги кравчині, яка прийшла до неї за порадою, що сходить до філософської категорії уваги С. Вейль, яка закликала відмовлятися від свого еґо на користь інших.

Тож Ніна обрала «кордон, де не вимагають документів» («the frontier where no papers are asked for») [5, с. 265], вистрибнувши з вікна багатопверхівки, через те, що була людиною без офіційного існування (міністерства, яке видало їй колись паспорт, більше не існувало) – «створінням без громадянства, створінням без дому» («a soul without a nationality, a soul without a home») [5, с. 264].

За С. Вейль, серед тих, хто «не мав більше ні минулого, ані майбутнього» («had no longer either past or future») траплялися ті, хто у відчаї був здатен вдаватися до «найбільш низьких та жалюгідних із ... бажань» («the meanest and most pitiful of ... desires») [8, с. 218] – наприклад, хотіти, щоб інші теж страждали.

Нічого із цього не спіткало свого часу Ніну, в якій замовляли собі індопошив численні лондонці, і яка була побожною людиною, вирізняючись працьовитістю, скромністю і старанністю. Її погляд був спрямований усередину себе, тож інтроверсивність справді допомагала їй виживати у чужій країні, як було вже зазначено вище.

Швейна машина переслідувала її у нічних кошмарах, де доріжка тканини з несиметричним орнаментом (як і життєві шляхи людей) проходить крізь металеві щелепи, і вона розуміла, що цей своєрідний конвеєр механізованого життя має бути нескінченним – зупинятися не можна, адже зупинка сталеві пащі може стати фатальною.

У романі багато відкритих питань, тож частковим висновком можуть стати наступні рефлексії. У часи, коли людина «зменшується» поруч із технікою, яка заповонила все навколо, важливо пам'ятати, що механічні прилади не володіють чеснотами; лише людина здатна прагнути робити кращою себе і світ (питання «як ми можемо стати

кращими» – одне з головних у моральній філософії, якою займалася А. Мердок), хоча вона й не може бути такою ж продуктивною, як машина.

Отже, для попередження знецінення людини через її невідповідність механічній енергії варто прагнути до інклюзивного мислення, яке потягло б за собою зміну системи цінностей.

Література:

1. Aristotle. The Politics. London : William Heinemann Ltd, New York : G. P. Putnam's Sons, 1932. 684 p.
2. Derrida J. Of Hospitality: Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida to respond. Stanford : Stanford University Press, 2000. 160 p.
3. Derrida J. On Cosmopolitanism and Forgiveness. London and New York : Routledge, 2005. 60 p.
4. Goffman E. Stigmaté. Paris : Éditions de Minuit, 2015. 175 p.
5. Murdoch I. The Flight from the Enchanter. London : Penguin Books, 1962. 287 p.
6. Міронова Н. До проблеми ролі метафор лабіринту, блукання та дзеркала у породженні нових смислів (на прикладі романів Айріс Мердок «Під сіткою» («Under the Net») та «Втеча від чарівника» («The Flight from the Enchanter»)). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : зб. наук. праць. Серія : Філологія. Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 69, т. 1. С. 139–145.
7. Riesman D. The Lonely Crowd. New York : Doubleday Anchor Books, 1953. 359 p.
8. Weil S. An Anthology. London : Penguin, 2005. 312 p.